

تحلیل سیاسی هفته (۹۵)

تمهیدات لازم برای تمدید احتمالی دوره ۶ ماهه توافق ژنو

مقدمه

طبق برنامه مشترک اقدام (توافق ژنو) مقرر گردید طرفین طی دوره‌ای شش‌ماهه تا تاریخ ۲۰ جولای ۲۰۱۴ برابر با ۲۹ تیرماه به توافق نهایی دست یابند؛ این دوره شش‌ماهه که در متن توافقنامه از آن تحت عنوان گام نخست یاد شده است برای یک دوره ۶ ماهه دیگر نیز قابل تمدید می‌باشد. طی ماه‌های پس از انعقاد توافق ژنو چند دور مذاکرات میان طرفین برگزار گردیده است که اظهارنظرهای متفاوتی در مورد آن صورت پذیرفته است، اما بسیاری از کارشناسان بر این باورند که با توجه به پیچیده بودن موضوعات مورد مذاکره، به احتمال زیاد تا ضرب‌الاجل تعیین شده (۲۰ جولای) توافق نهایی صورت نپذیرفته و این دوره تمدید خواهد شد. با توجه به تجربیات ماه‌های گذشته به نظر می‌رسد در صورت تمدید این دوره شش‌ماهه لازم است جمهوری اسلامی ایران تمهیداتی اندیشیده و این تمهیدات را به هنگام تمدید از طرف مقابل مطالبه نماید. در این نوشتار در صدد آن هستیم که مهمترین تمهیدات لازم را برای تمدید احتمالی اجرای گام اول توافق ژنو بررسی نماییم.

۱. مشخص ساختن نحوه تأمین نیاز کشور به اورانیم با غنای بیش از ۵ درصد

با توجه به اینکه طبق توافق ژنو، غنی‌سازی ۲۰ درصدی متوقف شده و نیمی از ذخایر اورانیم ۲۰ درصد نیز رقیق‌سازی شده‌اند در صورت تمدید دوره ۶ ماهه لازم است نحوه تأمین نیازهای راکتورهای کشور به اورانیم بیشتر غنی شده مانند نیاز راکتور تحقیقاتی تهران به اورانیم ۲۰ درصدی مشخص گردد. البته نیمی از ذخایر اورانیم ۲۰ درصد طبق توافق ژنو برای تبدیل به سوخت راکتور تحقیقاتی تهران در نظر گرفته شده است، اما سؤال اینجاست که با توجه به زمانبر بودن غنی‌سازی برای رسیدن به سطح غنای ۲۰ درصد و در صورت عدم حصول توافق نهایی در بلندمدت تکلیف چه خواهد بود؟ شایان ذکر است در حال حاضر راکتور تحقیقاتی تهران دارای اهمیت زیادی بوده و انواع رادیوداروها و رادیوایزوتوپ‌های صنعتی مورد نیاز کشور توسط آن تولید می‌شوند و حصول اطمینان از عدم ایجاد اختلال در کارکرد آن اهمیت زیادی دارد.

۲. رفع ابهامات حقوقی توافق ژنو در خصوص تعهد طرف مقابل مبنی بر عدم وضع تحریم‌های جدید

در توافق ژنو مقرر گردیده است که شورای امنیت، اتحادیه اروپا و نیز ایالات متحده هیچ‌یک نسبت به وضع تحریم‌های جدید علیه جمهوری اسلامی ایران مرتبط با موضوع هسته‌ای اقدام نخواهند کرد. این تعهد دارای ۳ ابهام جدی است که موجب سوءاستفاده طرف مقابل شده است که در این بخش به توضیح آن خواهیم پرداخت.

۱-۲. مشخص نبودن دامنه شمول تعهد طرف مقابل مبنی بر عدم گسترش تحریم‌ها

نخستین ابهام از آنجا ناشی می‌شود که ایالات متحده و اتحادیه اروپا تا پیش از انعقاد توافقنامه ژنو جامع‌ترین و شدیدترین تحریم‌ها (که در طول تاریخ علیه یک کشور وضع شده) را علیه جمهوری اسلامی ایران به‌کار بسته‌اند و با توجه به جامع بودن تحریم‌های پیشین، نیازی به وضع تحریم‌های جدید نداشته و به جای آن رویکرد خصمانه خود را در قالب گسترش دامنه شمول تحریم‌های قبلی ادامه داده و اشخاص و افراد جدیدی را در فهرست شمول تحریم‌های قبلی قرار می‌دهند. لازم است در صورت تمدید احتمالی دوره اجرای گام نخست به این موضوع توجه شده و طرف مقابل متعهد گردد نه تنها تحریم جدیدی علیه جمهوری اسلامی ایران وضع نخواهد کرد بلکه دامنه شمول تحریم‌های قبلی را نیز گسترش نخواهد داد.

۲-۲. لزوم تعهد طرف مقابل جهت خودداری از اقداماتی که به شکل غیرمستقیم منجر به تشدید تحریم‌ها گردد

ابهام دوم آن است که طرف مقابل متعهد نگردیده است که از هرگونه اقدام مستقیم یا غیرمستقیمی که به تقویت تحریم‌های پیشین علیه جمهوری اسلامی ایران منجر شود خودداری نماید؛ از جمله این اقدامات می‌توان به وضع جریمه علیه شرکت‌های معتبر بین‌المللی به بهانه نقض تحریم‌ها در گذشته اشاره کرد که موجب ایجاد فضای روانی علیه جمهوری اسلامی ایران شده و تمایل شرکت‌های بین‌المللی برای هرگونه همکاری و معامله با ایران را از ترس جریمه‌های آینده ایالات متحده کاهش داده و موجب حفظ ساختار تحریم‌ها می‌گردد.

۳-۲. لزوم تعهد طرف مقابل برای تعلیق بی‌قید و شرط تحریم‌ها

ابهام سوم از آنجا ناشی می‌شود که در متن توافقنامه ژنو تعهد طرف مقابل مبنی بر عدم وضع تحریم‌های جدید محدود به تحریم‌های مرتبط با هسته‌ای (Nuclear Related) شده است و این موضوع موجب خواهد شد ایالات متحده حتی در صورت حل و فصل مسئله هسته‌ای و پس از بی‌خطرسازی برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، تحریم‌های خود را به دیگر بهانه‌های واهی مانند ادعای نقض حقوق بشر، حمایت از تروریسم و اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی ادامه دهد. لازم است در صورت تمدید دوره شش‌ماهه توافق ژنو، این موضوع نیز مورد توجه قرار گرفته و رفع کلیه تحریم‌ها بدون قید و شرط مورد مطالبه مذاکره‌کنندگان قرار گیرد.

۳. مشخص ساختن میزان و نحوه دسترسی به منابع مالی آزاد شده و برنامه عملیاتی برای آن

طبق توافق ژنو مقرر گردید ۴/۲ میلیارد دلار از منابع مالی بلوکه شده کشور نزد بانک‌های خارجی به‌طور اقساطی آزاد شده و برای تأمین نیازهای کشور مورد مصرف قرار گیرد. این در حالی است که اولاً مبلغ ۴/۲ میلیارد دلار رقم بسیار ناچیزی بوده و به هیچ‌وجه با گام‌های جمهوری اسلامی ایران تناسب ندارد و از سوی دیگر واریز اقساطی و با سازوکار نامشخص آن مشکل‌آفرین بوده است به‌طوری که طبق گفته برخی مقامات رسمی کشور کمتر از نصف این مبالغ قابل استفاده بوده است. لذا لازم است اولاً مبلغ مذکور برای دوره شش‌ماهه بعدی حداقل به ۱۵ میلیارد دلار افزایش یابد و ثانیاً نحوه استفاده از آن توسط جمهوری اسلامی ایران به‌طور عملیاتی مشخص شود به‌طوری که بتوان بدون هرگونه مشکل، پرداخت‌های بین‌المللی کشور را توسط آن انجام داد.

۴. مطالبه تعلیق تحریم‌های کلیدی

تحریم‌های کلیدی فروش آزادانه نفت و دسترسی به سیستم نقل و انتقالات مالی بین‌المللی (سوئیفت) حداقل امتیازاتی هستند که لازم است جمهوری اسلامی ایران در قبال تداوم گام‌های بزرگ و شفافیت‌ساز فرآپادمانی خود بدان‌ها دست یابد. از طرف دیگر لغو تحریم سوئیفت پیش‌شرط اصلی دسترسی به منابع مالی آزاد شده کشور است چرا که بدون لغو تحریم آن و عدم دسترسی بانک‌های داخلی به شبکه سوئیفت، هرگز نمی‌توان به وصول وجوه آزاد شده کشور اطمینان داشت. از این رو لازم است توجه شود پیش‌شرط دسترسی کشور به وجوهی که طبق توافق ژنو آزاد شده یا خواهند شد دسترسی بانک‌های ایرانی به شبکه سوئیفت می‌باشد که باید به‌عنوان محوری‌ترین مطالبه، مورد توجه مذاکره‌کنندگان ایرانی قرار گیرد.

۵. تعیین ناظر بین‌المللی بر حسن انجام تعهدات طرف مقابل

طبق توافق ژنو آژانس بین‌المللی انرژی اتمی مسئولیت نظارت بر حسن انجام تعهدات داوطلبانه جمهوری اسلامی ایران را برعهده دارد. این درحالی است که هیچ ناظری برای نظارت بر حسن انجام تعهدات طرف مقابل در توافق ژنو مشخص نشده است. اگر چه سایر سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی نیز صرفاً ابزارهایی در اختیار ابرقدرت‌ها و به‌ویژه ایالات متحده می‌باشند، اما در هر حال تعیین ناظری بین‌المللی مانند نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد و یا بانک جهانی برای نظارت بر تسهیل تحریم‌ها و سایر تعهدات طرف مقابل می‌تواند کارکردهای مثبتی برای جمهوری اسلامی ایران هرچند به طور محدود در بر داشته باشد.

۶. مشخص ساختن دامنه تعهد جمهوری اسلامی ایران مبنی بر میزان و نوع همکاری‌ها با آژانس

بین‌المللی انرژی اتمی

طی ماه‌های گذشته و در جریان برخی مذاکرات، طرف مقابل با استناد به تعهد جمهوری اسلامی ایران برای افزایش همکاری‌ها و فراهم آوردن دسترسی بازرسان آژانس به اطلاعات و تأسیسات مختلف برنامه هسته‌ای کشور، مطالبات فراتری از جمله بازرسی از تأسیسات نظامی جمهوری اسلامی ایران را نیز مطرح کرده‌اند؛ از جمله در بند «۵۳» گزارش اخیر آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (منتشر شده به تاریخ ۲ خرداد ماه سال جاری) آژانس دسترسی فوری و بدون تأخیر را به هرگونه تأسیسات، تجهیزات، افراد و اسناد را درخواست کرده است که بدیهی است تبعات امنیتی بسیار گسترده‌ای برای جمهوری اسلامی ایران خواهد داشت. لذا لازم است به هنگام تمدید احتمالی دوره ۶ ماهه توافق ژنو این موضوع مشخص گردد که دامنه همکاری‌های ایران با آژانس صرفاً محدود به صنعت هسته‌ای و آن هم به‌گونه‌ای خواهد بود که از اطلاعات محرمانه کشور صیانت به عمل آید.

۷. تأکید بر داوطلبانه بودن کلیه اقدامات جمهوری اسلامی ایران و قطع همکاری‌ها در صورت عدم رعایت

تعهدات توسط طرف مقابل

طی ماه‌های گذشته طرف آمریکایی بارها تهدید کرده است که چنانچه جمهوری اسلامی ایران از اجرای مفاد توافق ژنو سر باز زند تحریم‌های بیشتری را علیه ایران وضع خواهد کرد گویا که اجرای چنین توافقی حتی در صورت

تخلف طرف مقابل جزء وظایف ذاتی جمهوری اسلامی ایران باشد! لازم است به هنگام تمدید احتمالی توافق ژنو داوطلبانه بودن کلیه اقدامات جمهوری اسلامی ایران مورد تأکید قرار گرفته تا از آن به‌عنوان سکویی برای افزایش تحریم‌ها در آینده سوءاستفاده نگردد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

بدیهی است توافق ژنو کارکردها و آثار مثبتی برای جمهوری اسلامی ایران به‌همراه داشته است، اما متن توافق دارای ابهامات حقوقی و فنی متعددی بوده که طی چند ماه گذشته مورد سوءاستفاده طرف غربی و به‌ویژه ایالات متحده قرار گرفته است. با توجه به آنچه گفته شد پیشنهاد می‌شود اولاً در صورت تمدید دوره ۶ ماهه گام نخست، این تمدید حتماً طی توافقی مکتوب صورت پذیرد و ثانیاً در این تمدیدنامه تمهیداتی که برطرف‌کننده ابهامات و مشکلات توافق اولیه باشد در نظر گرفته شود که خلاصه‌ای از تمهیدات لازم در این تحلیل توضیح داده شد. به نظر می‌رسد طرف مقابل نیز که از حل و فصل بحران پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران از طریق دیپلماتیک نفع می‌برد در صورت مشاهده جدیت تیم مذاکره‌کننده ایرانی در مطالبه این موارد، برای حفظ وضع موجود و تداوم همکاری‌های جمهوری اسلامی ایران پذیرای این موارد باشد.

